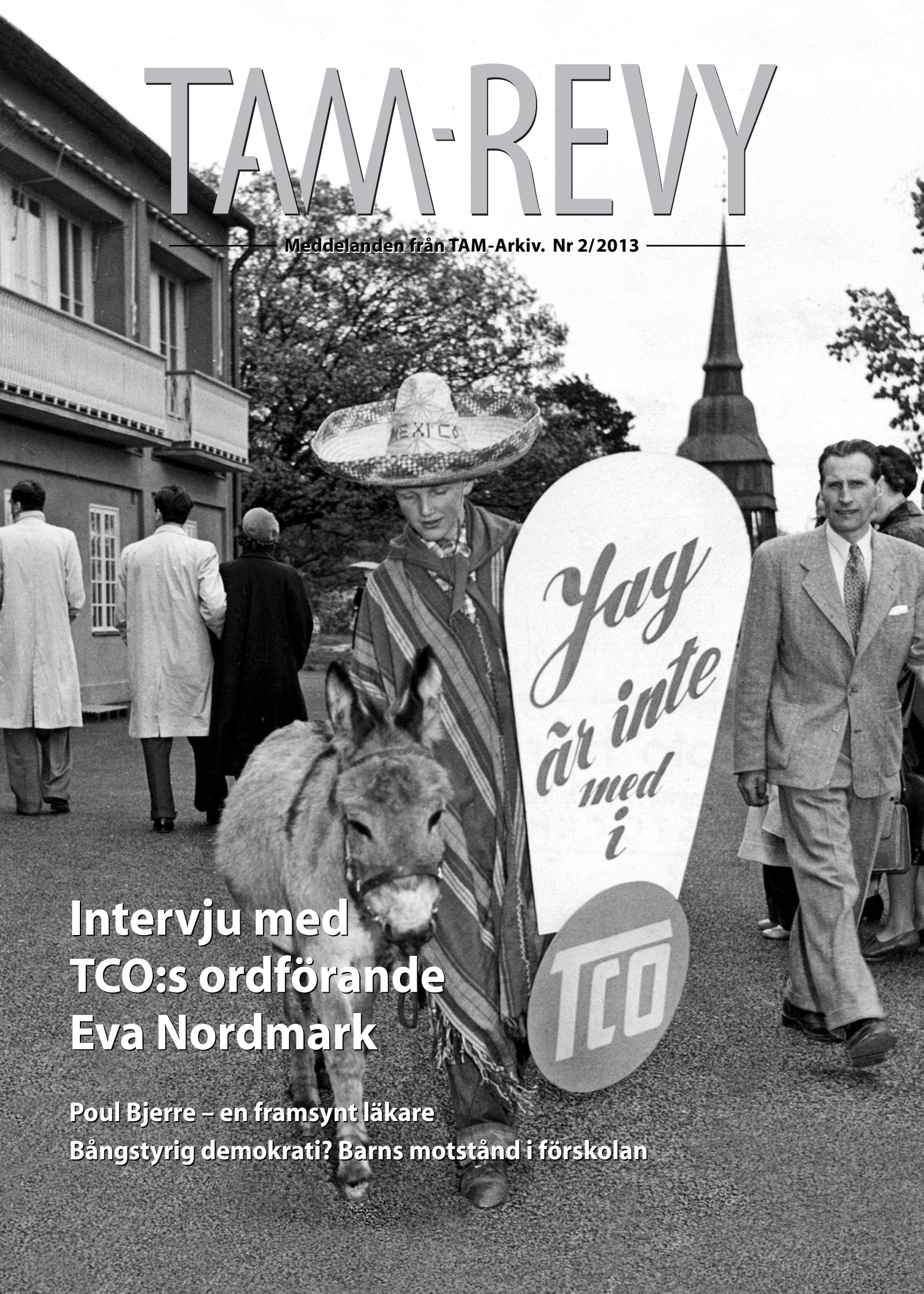

TAM-REVY

Meddelanden från TAM-Arkiv. Nr 2/2013

Intervju med TCO:s ordförande Eva Nordmark

Poul Bjerre – en framsynt läkare
Bångstyrig demokrati? Barns motstånd i förskolan

Ledare

Med mina sju år som redaktör för denna tidskrift har jag fått en viss rutin i arbetet med artiklar. Jag studerar uppmärksam och noterar noga vad de handlar om i stort liksom i detaljer. Detta är det första jag gör. Därefter analyseras artiklarna – jag noterar hur artiklarna är uppbyggda och skiljer huvudsak från bisak. Huvudsaken ska sammanfattas som rubrik. I samtliga artiklar ingår vissa element (byggstenar) som sorteras och bedöms. En föredömlig artikel är klar med en spänstig och flytande stil, utmärkt disponerad och för läsaren genast intresseväckande. Detta är vår ambition.

Detta nummer av TAM-Revy rymmer ett antal texter om arbetslivet och dess förändring. Psykologisk kunskap har varit ett viktigt inslag i samhälls- och arbetslivet ända sedan det tidiga 1900-talet, berättar socialantropologen Hans Tunestad. Denna tonvikt på psykologisk självinsikt och social kompetens i arbetslivet har under de senaste decennierna blivit allt mer tydlig. Den självhjälpspsykologi som idag breder ut sig kan ses som ett slags "arbetslivets terapeutisering". Den allmänna trenden mot effektivisering av offentliga organisationer medför att det terapeutiska arbetet i högre utsträckning än tidigare läggs på patienterna själva. Detta sker genom utbildning i psykologiska teorier där patienterna får verktyg för att uppnå bättre självkontroll, för att sedan öka chanserna att förbli friska och fungera bättre när de väl kurerats. Hur förändrar dessa tendenser individernas liv och tänkande och därmed även samhället i stort?

I en annan artikel – om "själsläkaren" Poul Bjerre – menar författaren Björn Sahlin att psykoterapi inte förvaltats särskilt väl inom psykiatrin. Psykiatrikern Poul Bjerre var en tidig introduktör av Sigmund Freuds teorier i Sverige. På 1930-talet ville han att Svenska Läkaresällskapet skulle bilda en särskild sektion för psykoterapi. Medlemmarna röstade emellertid efter en intensiv diskussion mot en ny sektionsbildning. Detta, menar Sahlin, kan ha bidragit till att det uppstått en veritabel undergroundrörelse av psykoterapier dit människor söker sig när den etablerade medicinen inte svarar mot deras behov.

Människors psykosociala miljö påverkas i hög grad av

gränsen mellan arbete och fritid. Ämnet tas upp i en artikel av Lars Ivarsson. Hur ska vi se på att arbetstagare ägnar sig åt sådant som inte har med jobbet att göra när man är på jobbet? Är detta bra eller dåligt? Ett hållbart arbetsliv kan knappast åstadkommas genom ytterligare rationaliseringar och övervakning av anställda, menar författaren. Ivarsson pläderar istället för en frihet under ansvar, som han tror i det långa loppet är det mest tillfredställande för alla parter.

Skolan är en stor arbetsplats där arbetsmiljön påverkar lärare och elever. I skolans läroplan står det att förskolan ska arbeta för att barnen ska utveckla en förståelse för samhällets demokratiska värderingar. En viktig del i förskolans demokratifostran är barns rätt till inflytande. Men var händer när barnen vill ha inflytande över "fel" saker? Det är en fråga som belyses i Klara Dolks artikel "Bångstyrig demokrati".

Flera artiklar handlar om TAM-Arkivs medlemsorganisationer – historiska och i nutida – och dess yrkesgrupper. Kristina Wennerlund Eriksson skriver om operationsassistenter och deras organisation "Medicinsk-Tekniska Assistentföreningen" som 1986 gick upp i Svensk Sjuksköterskeförening. Karin Sandberg skriver om Kerstin Hesselgren och hennes engagemang i bl.a. Hushållslärarnas Riksförening och Föreningen Social Omsorg. Leif Jacobsson bidrar med artiklar om tulltjänstemännen och en intervju med TCO:s nuvarande ordförande Eva Nordmark. Trevlig läsning! Själv är jag redan berikad av samtliga artiklar.

Lars-Erik Hansen

Chef på TAM-Arkiv

TAM-REVY NR 2 • NOVEMBER 2013

Årgång 17

ISSN 1654-6997

Redaktör

Lars-Erik Hansen

I redaktionen

Lars-Erik Hansen, Leif Jacobsson,
Jim Löfgren (bildredaktör)

Grafisk form och layout

Clou form/Madeleine Vestin

Tryck

Exaktaprinting, Malmö

Omslagsbild

TCO-dagarna på Skansen 1952.

Foto: Karl Heinz Heinreid.

Statstjänstemännens arkiv, TAM-Arkiv.

Manusstopp till nästa nummer

Planerat till 28 mars 2014

TAM-Arkiv

Grindstuvägen 48-50, 167 33 Bromma

Telefon: 08-54 54 15 60

Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7

TAM-Arkiv

1 november 2013 TAM-ARKIVS MEDLEMMAR

Akademikerförbundet SSR

Civilekonomerna

DIK

Fackförbundet ST

Farmaciförbundet

Finansförbundet

FTF – Facket för försäkring och finans

Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter (FSA)

Förhandlings- och samverkansrådet (PTK),

Försvarsförbundet

Journalistförbundet

Kyrkans Akademikerförbund (Kyrka)

Lotsförbundet

Läraryrket

Lärarnas Riksförbund (LR)

Naturvetarna

Nordiska Finansanställdas Union (NFU)

Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR)

Polisförbundet

Saco-förbundet Trafik och Järnväg

Skogs- och lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF)

Svenska Folkhögskolans Läraryrket (SFHL)

Svenska Läkaresällskapet

Sveriges Akademikers Centralorganisation (Saco)

Sjöbefälsföreningen Offentliganställda (SBFO)

Sveriges Ingenjörer

Sveriges Skolledarförbund

Sveriges Tandläkarförbund

Sveriges Universitetsläraryrket (SULF)

Teaterförbundet (TF)

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)

Tull-Kust

Unionen

Vision

Vårdförbundet

Yrkesföreningen Miljö och Hälsa (YMH)

I DETTA NUMMER

Redaktören har ordet	2
Intervju med TCO:s ordförande Eva Nordmark	4
Arbetslivets terapeutisering	6
Poul Bjerre – en framsynt läkare	8
Bångstyrig demokrati? – barns motstånd i förskolan	10
Ett drama ur tullmännens historia	12
Tar vi ansvar för arbetet?	14
Operationsassistenter jubilerar	16
Spåren efter Kerstin den första	18

Intervju med TCO:s ordförande

Eva Nordmark

Vem är Eva Nordmark? På TCO:s högborg på Linnégatan 14 i centrala Stockholm ligger hennes kontor. Där stämmer jag träff med henne en dag i augusti. Vi ska tala om den väg som kom att leda fram till att hon 2011 valdes till TCO:s ordförande.

TAM-Arkiv har skapat en webbplats om TCO:s historia www.tam-arkiv.se/area/tco. Där har vi bl.a. skrivit biografier om TCO:s ordföranden genom tiderna. Den förste ledaren hette Ruben Wagnsson och han var TCO:s frontfigur mellan åren 1944-47. Sedan har vi beskrivit de andra fackliga förgrundsgestalternas levnadsbanor. Nu hadeturen kommit till dagens ordförande – Eva Nordmark. Om henne behövde vi kompletterande information. Det är därför jag bestämt mig för att intervjua henne.

Jag väntar ett kort tag utanför hennes kontor innan hon kommer ut. Hon bjuder på en kopp rättvisemärkt kaffe från kaffeautomaten innan intervjun. Eva kommer från Norrland, det hörs direkt på hennes tydliga dialekt. Hon är långt uppifrån Norrland till och med. Eva föddes i Luleå 1971. När hon föddes bodde familjen i en liten etta och sedan flyttade de till en villa i Porsöberget, en förort till Luleå. Hennes far arbetade som slöjdlärare och hennes mor har arbetat som dagbarnvårdare och lokalvårdare. Hon kommer från "en typisk arbetarklassfamilj uppifrån Norrbotten" enligt hennes egen beskrivning.

Politiskt engagemang

Varifrån kommer då fröet till hennes fackliga och politiska engagemang? Hon berättar att både hennes farfar och morfar varit politiskt engage-

rade. Hon gick med i SSU när hon var endast sexton år:

– Då blev farfar så glad så han lovade att han skulle betala min medlemsavgift, berättar hon.

Det var också mycket diskussioner om politik inom släkten, något som stimulerat hennes samhällsintresse. Hennes släktingar hade olika åsikter, inte alltid i överensstämmelse med socialdemokratins. En släkting har exempelvis varit och är fortfarande aktiv inom moderaterna i Gällivare, poängterar hon.

Efter gymnasiet började hon arbeta på försäkringskassan som handläggare. Hon var ung och arbetade mycket övertid. Hon drabbades en period själv av ohälsa i form av halvsidig ansiktsförlamning. Läkaren sa att det förmodligen berodde på stressen på jobbet. Då lärde hon sig en läxa som varit till stor nytta senare i livet. Hon insåg då att även om hennes engagemang inte tar slut kan kroppen säga ifrån "nu räcker det".

Sedan läste hon statsvetenskap och nationalekonomi på universitetsnivå. Statsvetenskap var hennes huvudämne och där läste hon A och B-kursen. C-uppsatsen återstår ännu. Har hon någon akademisk grad? Hon ser lite skamsen ut när jag frågar om detta och säger:

– Ja, jag kanske fixar det om nåt år eller så...

Hon blev alltså tidigt politiskt aktiv. Hon blev den första kvinnliga

ordföranden för SSU i Norrbotten när hon var endast 19 år. Sedan kom hon in i Sveriges Riksdag där hon var ledamot mellan 1995-98. Det hon framför allt vill lyfta fram från denna tid är hennes arbete för bibehållen A-kassa. Det var under 90-talskrisen då stora neddragningar skulle genomföras. Regeringen skulle lägga ett förslag om att A-kassa inte skulle ges till ungdomar under 20 år. Sven Hulterström, som då var socialdemokratins gruppleddare, meddelade att kritikerna inte fick skriva en motion mot partilinjens. Men Eva och en ung man skrev slutligen ändå en motion mot det egna partiets linje i frågan. Tillsammans med det yttre trycket från SSU-are och andra drogs förslaget till slut tillbaka.

När hon senare fick barn ville hon inte vara borta hela veckorna och bli en "helgmamma". Luleå ligger hundra mil från Stockholm. Eva bestämde sig för att lämna riksdagen. Hon ville först ägna sig åt den lokala socialdemokratiska politiken i Norrbotten. Men denna miljö var så konfliktfylld under det sena 90-talet att hon valde att lämna politiken.

Arbete för SKTF

Eva sökte istället jobb som studerandeombudsman på SKTF. När hon kom till anställningsintervjun träffade hon bl.a. Bengt Lindman som då var informationschef på SKTF. Bengt såg snabbt att Eva hade större kapa-

Foto: Jan Lipka.

citet än till tjänsten som ombudsman. Istället tipsade han henne att söka ett jobb som chef för SKTF:s informationscenter i Luleå:

– Han tyckte han såg potentialen hos mig, säger hon.

Eva sökte och fick jobbet. Sedan hon börjat arbeta fackligt har hon inte varit medlem i något parti. Hon fick sedan uppdraget att vara huvudsekreterare i Vision 2004, det förändringsarbete som SKTF arbetade med.

Det arbetet ledde till att hon fick stor kunskap om olika delar av förbundet och värdefulla kontakter. När sedan Inger Efrahimsson skulle avgå som ordförande för SKTF blev det Eva som tog över rodret. När hon valdes till SKTF:s ordförande år 2004 var hon 33 år. Hon blev då den yngsta ordföranden inom den

svenska fackföreningsrörelsen. Som förbundets ledare genomförde hon det förnyelsearbete som ledde till att SKTF 2011 bytte namn till Vision. Förbundet förnyades och medlemsnyttan ställdes i centrum.

Efter att A-kassan försämrades förlorade SKTF, liksom andra förbund, många medlemmar. SKTF lade då fram ett niopunktsprogram för att vända utvecklingen. En fråga som var väldigt utmanande var att man inte längre skulle arbeta heltidsfackligt. Att ha en fot kvar i sitt arbete är viktigt för att kunna vara närvarande på arbetsplatsen. Det handlar om att återerövra fikabordet. Fackets kraft kommer från de dagliga samtalen med medlemmarna i kafferummet. Idag ser vi resultatet, menar hon, Vision växer från att i 20 års tid ha förlorat medlemmar.

Speciellt stolt är hon över att hon påverkat så att Vision nu är en "Fair Union". Det betyder att man ska leva som man lär i allt från att välja rättvisemärkt kaffe i automaterna till att vara miljöcertifierad.

Stå aldrig still

Eva talar sedan om en ny bok av Per Schlingman "Stå aldrig still" som handlar om organisationsutveckling. Ett av kapitlen handlar om TCO och mig, berättar hon. Jag blir en smula förundrad och samtidigt nyfiken över den moderate förnyarens roll för TCO:s utveckling. Jag lovar att läsa boken.

När hon sedan blev TCO:s ordförande 2011 har hon fortsatt med förnyelsearbetet. Det handlar bl.a. om att försöka skapa en egen tanke-smedja för att påverka och sätta dagordningen för framtidsdebatten:

– Här är något stort på gång! säger hon entusiastiskt. Kan vi lyckas med den här "Framtidsakademien" så kommer det verkligen vara något som vi kommer att skriva om i historieböckerna.

Eva har också återkommit till den fråga hon drev som riksdagskvinna – villkoren för A-kassan. Hon menar att taket för A-kassan måste höjas, vi måste förbättra villkoren för tjänstemannagrupperna när det gäller trygghetssystemen – däri ligger även sjukförsäkringen.

Hon har nått toppen i den fackliga världen Eva Nordmark, en kvinna med norrländsk arbetarbakgrund. Hennes mor jobbade som lokalvårdare på Luleå Tekniska Universitet, nu sitter hon själv som ordförande för samma lärosäte:

– Det är ju en tydlig bild av den utbildnings- och klassresa som många medlemmar i TCO-förbunden faktiskt gör och har gjort genom historien. Genom möjligheten till utbildning så har man också skaffat sig ett intressant och viktigt arbete.

Av Leif Jacobsson

fil.mag i socialantropologi och medarbetare i TAM-Arkiv

Idag präglas arbetslivet av en ökad osäkerhet med global konkurrens, krav på flexibilitet, en till synes permanent hög arbetslöshet och växande psykisk ohälsa. På den mångfacetterade marknaden för psykologisk "hjälp till självhjälp" erbjuds anställda och organisationer verktyg för att få bättre kontroll över sin verksamhet.

Arbetslivets terapeutisering

Det är onekligen en mänsklig drivkraft att försöka skaffa sig kontroll över tillvaron. Men de verktyg vi använder för att skaffa oss kontroll sätter också gränser för vad vi kan kontrollera och ger därmed våra liv en viss inriktning. Arbetslivet betänks idag alltmer i psykologiska termer där både problem och lösningar framställs på psykologisk prosa och gestaltas i psykologiska praktiker. Individer, grupper och organisationer får här en ny syn på sig själva och sina problem, samt nya möjligheter att ta itu med dessa problem.

Arbetslivets psykologisering

Psykologisk kunskap har använts i arbetslivet sen tidigt 1900-tal, men både innehåll och tillämpning har skiftat med rådande managementtrender. I det Tayloristiska/Fordistiska paradigmet som länge var förhärskande inom organisationstyrningen i Sverige synkroniserades individernas arbete genom en långtgående arbetsdelning, både vertikalt och horisontellt. Psykologisk kunskap användes då huvudsakligen för att passa in rätt person på rätt plats. Ett grundläggande problem här var att individerna tenderade att förvandlas till "kuggar i ett maskineri" där lönen var den huvudsakliga, kanske enda, motivationen för att arbeta. Idag har IT skapat nya möjligheter

att på detta sätt dela och övervaka arbetet, så kallad digital Taylorism.

Sedan några årtionden har emellertid även ett alternativt sätt att styra organisationer etablerats, baserat på idén att maximal effektivitet uppnås genom individuell tillfredställelse i arbetet snarare än på bekostnad av den. Om individens personliga mål kan synkroniseras med organisationens kommer de anställda att själva vilja, och därmed välja att, dra åt samma håll som organisationen i stort. Detta blir möjligt om arbetet organiseras så att allmänt omfattade ideal som personlig utveckling, ökad

självinsikt, förmåga till kommunikation, etc., blir sådant som kan uppnås i och genom arbetet. En viktig förutsättning här är det psykologiska tänkandets utbredning som gör att allt fler anställda och organisationer pratar samma språk, en annan att arbetet i hög grad anses involvera social interaktion, vilket gör psykologiska verktyg till viktiga styrinstrument.

Idag finns en hel industri som ägnar sig åt att torgföra arbetsrelaterad populärpsykologi. Som doktorand vid Socialantropologiska institutionen vid Stockholms universitet

Gruppterapi kan vara ett sätt att utveckla "social kompetens", något som anses viktigt i det samtida arbetslivet. Bilden är arrangerad. Foto: Jim Löfgren.

Mindfulness och KBT kan, via internet och böcker, läras ut till människor på självhjälpbasis. Foto: Jim Löfgren.

har jag ägnat mig åt att kartlägga och förstå denna kultur av psykologiska utbildningsinsatser. Ett viktigt exempel här är managementkurser – ledarskapskurser, teambuilding, etc. – där deltagarna erbjuds psykologiska verktyg för att effektivisera sina relationer och sin självförståelse. De tekniker som lärs ut för att t ex ge feedback, skapa grupputveckling, lära sig hantera känslor, etc., kan vara av rudimentärt slag, men det är alltid möjligt att gå vidare och fortsätta fylla på sin "verktygslåda". Vissa individer blir till slut så kunniga att de själva kan bjuda ut sin kunskap till marknaden – de blir managementkonsulter.

Decentralisering, flexibilisering och kundanpassning har vidgat marknaden för dessa kurser. Genom antagandet att alla, mer eller mindre, deltar i och därmed har ett ansvar för organisationens styrning – och alltså är en sorts "manager" – ökar målgruppen väsentligt. Alltför anställda behöver enligt denna logik kunna styra sig själv, och kanske även andra, och behöver därmed ha en välfylld och intrimmad psykologisk verktygslåda. Inte bara pengar blir här en motivation för arbetet. De verktyg som lärs ut tenderar att vara av en terapeutisk karaktär, baserat på

den grundläggande idén att effektivt arbete och välmående ömsesidigt underbygger varandra. Det förefaller då rimligt att se utbredningen av denna självhjälppsykologi som ett slags "arbetets terapeutisering".

Arbetet med sig själv

Den process arbetets terapeutisering utgör kan beskrivas som en självförstärkande cirkelrörelse. Organisationsstyrningen har sedan 1980-talet tagit till sig idéer, tekniker och metoder som utvecklats i mer terapeutiska sammanhang. Detta mer "humanistiska" sätt att styra har bidragit till att management blivit något av en modeindustri och förebild, vilket i sin tur inneburit att terapeutiska synsätt blivit än mer spridda och fått en starkare ställning i samhället generellt. Sammantaget har denna utveckling lett till att "arbetet med sig själv" blivit något av en universalmedicin: inom den psykologiska självhjälpindustrin finns idag knappast något problem som inte antas kunna lösas genom ett effektivt arbete med sig själv och sina relationer.

Denna "industri" kan idag även sägas omfatta delar av psykoterapi, där självhjälpmetoder blivit vanliga under 2000-talet. Den allmänna tren-

den mot effektivisering av offentliga organisationer har gjort det intressant att i möjligaste mån lägga över det terapeutiska arbetet på patienterna. Detta sker genom rudimentär utbildning i psykologiska teorier och färdigheter där patienterna får verktyg för att nå bättre självkontroll, vilket antas öka chanserna att de förblir friska och fungerar bättre i arbetet när de väl kurerats. Samtidigt har terapi-TV och psykologiska frågespalter och manualer idag blivit vanliga i massmedia. En vildvuxen flora av psykologiska självhjälpböcker, som erbjuder metoder för att uppnå ökad hälsa och produktivitet på olika områden, har samtidigt brett ut sig.

Sammantaget blir spridningen av denna psykologiska "know-how" genom managementkurser, terapier och massmedia – där vi erbjuds metoder att bearbeta oss själva för att bli effektivare i vårt arbete, eller bara för att bli friskare och piggare och därmed i praktiken mer arbetsdugliga – till en inofficiell underbyggnad av den allmänt omfattade politiska inriktning som kallas "arbetslinjen".

Arbetets och livets möjligheter

Psykologiska verktyg är inte bara instrument utan innefattar – mer än andra verktyg – även en existentiell dimension där värden som självkänsla, personlig utveckling, känslohantering och ansvar blir viktiga sätt att förstå sig själv och sina möjligheter i livet. Genom att göra bruk av dessa verktyg förändras inte bara organisationer, utan också individernas liv och tänkande och därigenom, gradvis, även samhället i stort. I den mån "verktygslådepsykologin" blir ett dominerande synsätt förändras till och med det liv det blir möjligt att leva.

Av Hans Tunestad

Doktorand vid Socialantropologiska institutionen vid Stockholms universitet

Ibland undrar man hur historien skulle utvecklats om ett beslut, fattat i ett visst ögonblick och utan att ha tillsynes större betydelse, blivit ett annat?

Poul Bjerre – en framsynt läkare

Den 29 januari 1935 beslöt Svenska Läkaresällskapet med 61 röster mot 25 att avslå ett förslag till bildande av en sektion för psykoterapi. Beslutet föregicks av att sektionen för psykiatri och neurologi avstyrkte bildandet och att Sällskapets nämnd instämde. Egentligen var sektionen redan bildad vid ett konstituerande möte. Läkaresällskapet hade endast att ta ställning till den nya sektionens förslag till arbetsordning.

När debatten kring bildandet började i januari hade sektionen redan 19 medlemmar, varav en representant för neurologin, tre för psykiatri och fem för invärtesmedicinen. Sanatorievården, sexologin, äktenskapsfrågan, dermatologin och alkoholfrågan hade en representant vardera.

Initiativtagare och talesman för den nya sektionen var den berömde och framgångsrike privatpraktiserande läkaren Poul Bjerre (1876-1964). Han hade under sin studietid auskultat hos den internationellt kände hypnosläkaren Otto Wetterstrand och sedan övertagit dennes praktik.

Bjerre citerade gärna den radikale psykoanalytikern Georg Groddeck: "Läkaren är instrumentet med vilket den sjuke försöker återställa sig." Bjerre framhävde psykoterapeutens betydelse framför behandlingsmetod och diverse teorier. Ifråga om

metod var Bjerre eklektiker: man väljer behandlingsform efter patientens problem och personlighet. Viktigt var att denne snabbt kom under behandling, innan problemet hunnit befästa sig; Bjerre var inte någon vän av långa sjukskrivningar. Tvärtom förespråkade han korta men effektiva behandlingar. Genom drömanalys menade han sig kunna se om patienten var på rätt väg.

Pionjär för psykoanalysen

Bjerre var pionjär för psykoanalysen i Sverige. 1911 höll han ett berömt föredrag i Läkaresällskapet med titeln "Den psykoanalytiska metoden". Det ansågs så kontroversiellt att det inte fick publiceras i vare sig *Svenska Läkaresällskapets Förhandlingar* eller i dess tidskrift *Hygiea*. Den alltmer doktrinära utvecklingen i kretsen kring Freud fick Bjerre att redan 1913 gå sin egen väg och utveckla en psykoterapi baserad på erfarenheter från sin egen praktik. Men han upprätthöll kontakten med bl a Alfred Adler och Carl Gustav Jung.

Bjerre höll inte mindre än 23 föredrag i Läkaresällskapet kring psykoterapi och närliggande ämnen. Mest berömt är nog det kritiska föredraget "Hitler som psykoterapeut" 1933, samma år som Adolf Hitler kom till makten.

Bjerre hade låtit annonsera ett föredrag med titeln "Psykoterapeuten – läkare eller laicus?" *Laicus* är latin och betyder lekman. Åhörarna undrade naturligtvis vad detta hade med en eventuell psykoterapeutisk sektion att göra.

Bjerre inledde med att referera till den politiska situationen. I Tyskland fördrevs psykoanalytikerna, övervägande judar, och psykoterapin hotade att följa med, eftersom man hade svårt att skilja psykoanalys från psykoterapi. De tyska läkarna förväntades dessutom försvära sig till Hitlers *Mein Kampf*. C G Jung hade vänt sig till Bjerre med förslaget att man skulle bilda en överstatlig organisation för psykoterapi där varje land representerades av en landsgrupp. Då kunde inte tyskarna komma i majoritet och styra psykoterapins utveckling. Läkaresällskapets nya sektion för psykoterapi skulle kunna utgöra den svenska landsgruppen.

Bjerre hade också tagit upp frågan med Jung om utvecklingen inom den psykoanalytiska rörelsen, där alltför många tilläts bedriva psykoanalys. Jungs svar, som Poul Bjerre refererade och anslöt sig till i sitt föredrag, gick ut på att lekmän skulle kunna utbildas i psykoanalys men att de i sin utövning bör stå under läkares ledning.

Bjerre vände sig direkt emot de svenska psykiatrerna och neurologerna som han ansåg inte tillvaratog psykoterapin på ett ansvarsfullt sätt. Han hade varit med om att bilda den neurologiska sektionen men snabbt insett att intresset där för psykoterapi var mycket litet. 1924 hade man rentav medverkat till att avskaffa psykoterapin som specialitet. En självständig sektion för psykoterapi vore därför fullt motiverad. Psykiatrin och neurologin ägnade sig inte heller åt de sjukdomar som psykoterapin behandlade, neuroserna, med symptom som fobier, tvångstankar, hämningar, oro, ångest, och trötthet. Bjerre demonstrerade detta genom att gå igenom sin patientbok. Där fann han inte ett enda fall som borde behandlas av en psykiater eller neurolog. Däremot kom hans patienter ofta in på moraliska och religiösa frågor. Psykoterapeuten borde därför ha en annan specialistutbildning än psykiatern och neurologen. En sektion för psykoterapi skulle bli ha till uppgift att utveckla en sådan. Sektionen skulle vara ett forum för fortbildning och – inte minst – för samordning av skilda meningar och erfarenheter. Bjerre förutspådde att om inte läkarkåren tog sig an psykoterapin på allvar skulle det snabbt växa fram en okontrollerbar lekmannarörelse av stridiga skolor och rentav kvacksalveri.

Åhörarna överrumplades av Bjerres föredrag. Motvilligt erkände man en del intressanta inslag och att det dessutom var glänsande framfört. Den ortodoxa psykoanalysens ledande kraft i Sverige, Alfhild Tamm, förklarade sig dock vara emot en psykoterapeutisk sektion. Man hade redan en psykoanalytisk förening som svarade för utbildningen, och där hade man full kontroll över lekmännen. Nestorn inom svensk psykiatri, Bror Gadelius menade att en psykoterapeutisk sektion skulle bli forum för diverse trender. Medicinskt oskolade lekmän skulle inte kunna avgöra om sjukdomen var organisk och ärftligt betingad "degeneration".

Poul Bjerre talar i Svenska Läkaresällskapet. Teckning i dagstidning av okänd konstnär. I dag verkar Poul Bjerre Sällskapet för att sprida kunskap om hans liv och gärning (www.poulbjerre.org).

Ledaren för den neurologiska och psykiatriska sektionen, professor Nils Antoni, bestred påståendet att man där skulle stå främmande inför neurotiska problem och neurosbehandling. Just på sista tiden hade man på hans initiativ intensifierat intresset för psykoterapi. Han ansåg att frågan måste bordläggas, så att man hann tänka igenom vad Bjerre sagt.

Fler motargument

Diskussionen fortsatte fjorton dagar senare. Då hade man mobiliserat fler motargument. Diskussionen blev ganska hetsig. Nils Antoni ifrågasatte Bjerres framställning av motsättningarna mellan psykoterapi och psykiatri. Han refererade till dennes nyutkomna bok *Och snart står döden och stampar vid vår port* innehållande ett stort antal patientfall. Han försäkrade att "inte ett enda av de fall som där skildras inte också förekommer hos oss". Vilka metoder psykiatrin hade för att behandla dessa gick han dock inte in på. Han

hävdade att psykoterapeuterna trivdes mycket bra i hans sektion och att Bjerre och hans falang företrädde psykoanalytiska särintressen och att den nya psykoterapeutiska sektionen skulle bli en "sektion Bjerre". Bjerre besvarade indignerat angreppen och avslutade för sin del diskussionen med att referera till Sällskapets stadgar: "Ledamöter, som ägna sig åt medicinska specialfack, äga rätt att sammansluta sig till vetenskapliga sektioner av Sällskapet; dock skall den för varje sektion gällande arbetsordningen underställas Sällskapets prövning och godkännande." Därav drog han slutsatsen att en sektion inom Sällskapet inte kunde hindra en annan grupp från att bilda sektion.

Ändå beslöt Sällskapet i enlighet med den psykiatriska och neurologiska sektionens yrkande att avslå förslaget om bildandet av en sektion för psykoterapi.

När Bjerre repat sig efter nederlaget sammankallade han till bildandet av en svensk landsgrupp under namnet Sällskapet för medicinsk psykologi och psykoterapi. Detta hade redan från början 28 medlemmar, samtliga läkare. När man 1940 startade psykoterapeutisk utbildning och praktik i det nybildade Institutet för medicinsk psykologi och psykoterapi öppnades detta för lekmän, för teologer med intresse för själavård.

Däremot kan man konstatera att psykiatrin under årens lopp inte förvaltat psykoterapin särskilt väl och att psykoterapin i hög grad frigjorts från medicinen. Den har blivit en av samhället erkänd rörelse, med egen utbildning som leder till legitimation, och egna fora som t ex Erica- och S:t Lukasstiftelsen. Men därutöver har det också uppstått en undergroundrörelse av vildvuxna terapier, dit människor söker sig när den etablerade medicinen inte svarar mot behoven.

Av Björn Sahlin

författare, f d intendent vid Stiftelsen Vårstavi och ordförande i Poul Bjerre Sällskapet

Bångstyrig demokrati?

– barns motstånd i förskolan

I läroplanen står det att förskolan ska arbeta för att barnen ska utveckla förståelse för samhällets demokratiska värderingar. Som en viktig del i förskolans demokratifostran betonas barns rätt till inflytande och delaktighet. Men vad händer när barnen gör motstånd mot de demokratiska arbetsformerna och vill ha inflytande över "fel" saker?

Barnen i åldern fyra-fem år samt två pedagoger på förskolan Bamse har samlats till veckans barnråd, förskolans motsvarighet till elevråd. Barnrådet är instiftat för barnens rättigheters skull, för att de ska ha möjlighet att påverka förskolans verksamhet i linje med FN:s barnkonvention.

Pedagog: Sådär, då öppnar vi ... då förklarar jag Bamsemötet för öppnat. (Pedagogen knackar handen i bordet som en mötesklubba.)

Amin: (fnissar)

Pedagog: Så brukar man göra faktiskt, på riktiga möten.

Edit: Bamsemötet börjar! (Edit knackar i bordet varpå Amin gör likadant)

Melvin: Bamsemötet börjar! (Melvin knackar också i bordet)

Exemplet kommer från min doktorsavhandling *Bångstyriga barn* som bygger på ett fältarbete där jag under ett år följde en förskolas arbete med genuspedagogik, likabehandling och barns rättigheter.

Barnens knackningar i bordet blir början på en utveckling som inte riktigt går som pedagogerna har tänkt sig. Barnen börjar att i tid och otid knocka i bordet under barnråden – knackningar som skapar en

rytmisk lek och samtidigt ett "upproriskt" bus. Barnen börjar även använda knackningarna för att försöka påverka mötena, ofta för att markera att de vill att de ska avslutas: då pedagogerna just ska starta mötet bankar barnen i bordet och utropar högljutt att barnrådet är slut.

När barnen använder knackningarna för att försöka avsluta barnrådet går det att tolka som ett motstånd mot mötets upplägg, som ibland verkar upplevas som tråkigt eller alltför långdraget – vilket också framkom under de intervjuer jag gjorde med barnen.

Formell demokrati

Demokrati kopplas ofta ihop med formella processer såsom röstande och beslutsfattande. Utbildningsfilosofen Gert Biesta menar att demokratins huvudsyfte är att alla (hela demos) ska inkluderas i styret (kratein). Samtidigt påpekar han att inkludering är demokratins huvudproblem: lika väl som demokratins historia kan skrivas som en kontinuerlig strävan efter inkludering, handlar den också om exkludering av dem som inte ansetts lämpade – kvinnor, slavar, funktionshindrade, fattiga, icke-medborgare, barn. Under senare år har flera försök genomförts

för att göra demokratiska överläggningar och beslutsfattande mer inkluderande. Barnråd skulle kunna förstås som ett sådant försök, där barn, som vanligen exkluderas från demokratin, nu ska inkluderas och få göra sina röster hörda.

Demokrati i förskola och skola ses ofta som processen som ska göra "föredemokratiska" barn redo för att delta i demokratiskt beslutsfattande. Det är alltså någon som bestämmer villkoren för att få delta i demokratin, och det gäller för dem som vill bli inkluderade att uppfylla dessa villkor.

De spänningar och konflikter som uppstår mellan barn och vuxna under barnrådet – inte minst då barnen ger uttryck för ett missnöje med rådet som sådant – synliggör några av demokratins dilemman – där

Skämtteckning från SIF:s arkiv. TAM-Arkiv.

Förskolans arbete ska vägledas av demokratiska värderingar. Men vad händer när barnen utmanar förskollärarnas målsättningar?
Foto: Sven Oredsson. TAM-Arkiv.

vuxna vill ge barn formellt inflytande medan barnen ratar erbjudandet och hellre vill "leka". De vill alltså *påverka*, men inte nödvändigtvis på det sätt de vuxna har tänkt sig.

Demokrati och konflikt

I relation till demokrati lyfts ofta ideal som konsensus och samförstånd fram som viktiga målsättningar. Statsvetaren Chantal Mouffe menar emellertid att det sociala livet alltid präglas av konflikter. Med inspiration från bland annat Mouffe skriver utbildningsfilosofen Sharon Todd att uppfostran och utbildning vanligen lägger fokus på mänsklig godhet, något som tenderar att leda till att osynliggöra konflikter och motstridiga uppfattningar. Todd skriver: "Ingen konsensus kan åstadkomma jämlikhet eller demokrati, eftersom båda förutsätter dissensus, oenighet och olik tänkande".

När det gäller förskolan befinner sig vuxna och barn där på olika villkor, vilket kan bidra till att barns och vuxnas relationer inte enbart präglas av konsensus och samför-

stånd, utan också av spänningar och konflikter. Om demokrati inte enbart förstås i termer av att göra val och fatta beslut inom ett sammanhang, till exempel ett barnråd, som redan är givet, utan också som en möjlighet att omförhandla de ramar och normer som strukturerar detta sammanhang – då kan spänningar och konflikter, liksom motstånd, ses som en viktig del av demokratiarbetet.

Barns motstånd

Barnen på förskolan gör motstånd mot de vuxna och den pedagogiska verksamheten på många olika sätt: de protesterar högljutt, gråter, tystnar, skrattar och skämtar. Ibland är motståndet individuellt, ibland kollektivt. Ofta sker motståndet spontant och kan tolkas som en form av "vardagsmotstånd". Även om barn – i egenskap av att vara just barn – har en viss legitimitet att göra motstånd genom att exempelvis "busa" eller "testa gränser", verkar deras motstånd sällan tas på allvar. Motståndet ses ofta som ett problem av de vuxna och ett barn som gör motstånd ses

lätt som gnälligt, besvärligt, krävande eller i behov av extra stöttning och hjälp.

Ju yngre barn är, desto mindre möjligheter har de vanligtvis att delta i formella diskussioner eller förhandlingar, som under barnrådet. Jag menar emellertid att barns motståndshandlingar – där knackningarna i bordet är ett exempel – kan förstås som pågående inlägg i en demokratisk "diskussion" eller "förhandling". Om konflikt inte ses som ett hot, utan som en grundförutsättning för en demokratisk ordning, då kan barns – liksom naturligtvis även vuxnas – motstånd få viktiga demokratiska och pedagogiska följder i förskolan.

Litteratur

Bångstyriga barn. Makt, normer och delaktighet i förskolan är Klara Dolks doktorsavhandling, utgiven på Ordfront förlag.

Av Klara Dolk

Lektor i barn- och ungdomsvetenskap samt genusvetenskap vid Stockholms universitet

TCO-förbundet "Tull-Kust", som är en sammanslutning av tjänstemän anställda i tullverket och kustbevakningen, har en lång och intressant historia. I begynnelsen var det uppdelat i två förbund – ett för de "högre" och ett för de "lägre" tjänstemännen. På 1930-talet klövs de "lägre" tulltjänstemännens organisation i två delar efter en dramatisk konflikt.

Ett drama ur tullmännens historia

Varför organiserade sig de lägre tulltjänstemännen? Om deras händelserika första tid står att läsa i en historik av Sigvard Classon "Svenska Tullmannaförbundets historia 1899-1949". I slutet av 1800-talet hade missnöjet med löner och anställningsvillkor växt bland industriarbetarna. Men också i de statliga verken hälsade en patriarkalisk stämning. 1890-talets tullmän av lägre grader hörde till dem som levde under tryckta omständigheter. Tjänstgöringens ordnande under dygnets 24 timmar skedde exempelvis helt godtyckligt av vederbörande befäl. Några måltidsraster hade de inte rätt till. Speciellt de icke-ordinarie anställda hade dåliga villkor. Missnöjet ledde till att de gick samman och bildades "Sveriges tullbetjäntes förening" den 28 juli 1899. Under föreningens första år var det svårt att förmå de många gånger konservativa tullbetjenterna att ansluta sig till den nya föreningen. Man var rädd att en del myndighetspersoner skulle se dem som medlemmar i en samhällsfarlig fackförening.

År 1900 bildade sedan de "högre" tulltjänstemännen – exempelvis kammarskrivarna – sin organisation "Sveriges Allmänna Tulltjänstemannaförbund". Men de "högre" tulltjänstemännen hade från början ofta en patriarkalisk inställning till sina "lägre" kollegor, så kontakterna var på den tiden föga förtroendefulla.

När den nya organisationen för

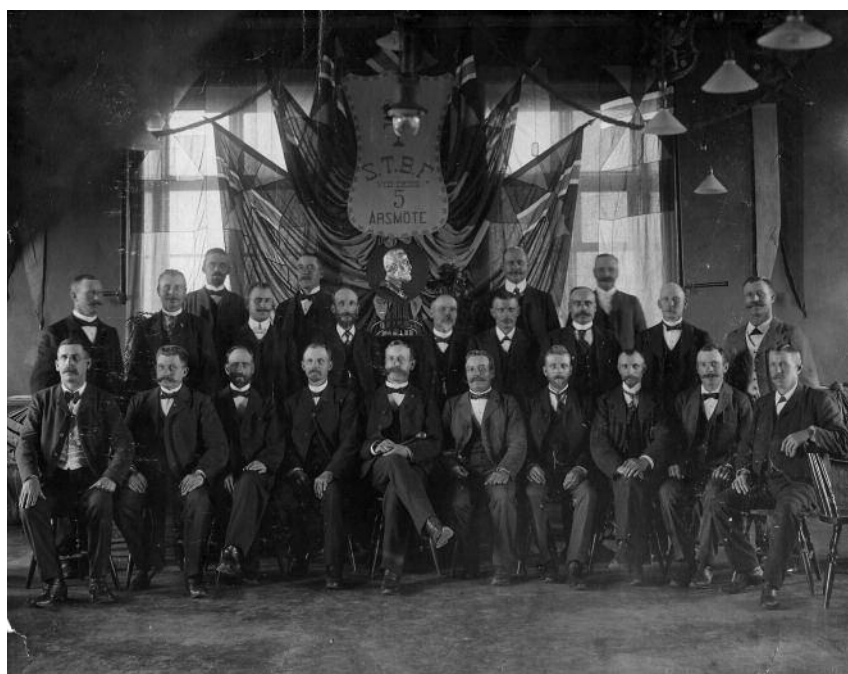
"lägre" tulltjänstemän "Sveriges tullbetjäntes förening" väl bildats agerade den för att förbättra sina medlemmars löne- och anställningsvillkor. Den samarbetade också med andra statstjänargrupper för att nå sina mål. År 1919 ändrade förbundet sedan namn till "Svenska tullmannaförbundet".

Ett mellankrigsdrama

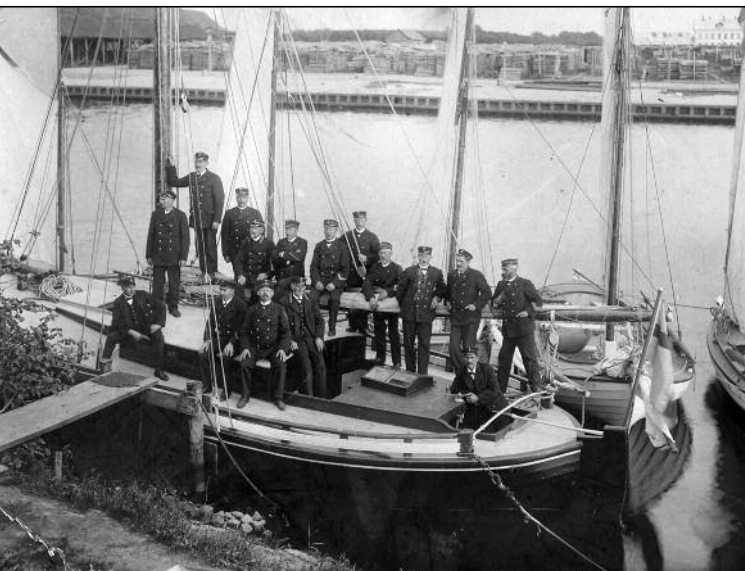
Mellankrigstiden med dess arbetslöshet, penningvärdesförsämringar och prisstegringar ledde till sociala motsättningar. Bland de statsanställda i de lägre lönegraderna skedde en radikaliserings beroende på statsmak-

ternas – i deras tycke – föga förtroendeingivande och planlösa lönepolitik. Det fanns medlemmar som kritiserade såväl statsmakterna som deras reformistiskt inriktade förbundsledning.

En löneuppgörelse år 1928 mellan statstjänstemännen och arbetsgivaren ledde till en stark protest bland tulltjänstemännen. De menade att man från Statstjänarnas Centralorganisation inte på ett tillräckligt starkt sätt reagerat mot vad man menade var den ständiga förhållningspolitiken. Man menade att man allt för villigt kompromissat i lönefrågan. Centralorganisationen

Sveriges Tullvaktbetjäntes Förenings årsmöte 1904 (5-årsjubileum). Foto: Tullmuseum.

Kustbevakare i Halmstads tullkammardistrikt uppställda för mönstring. Året är 1906. Foto: Tullmuseum.

Klarering av forå vid Norgegränsen 1909 (Flötningen). Foto: Tullmuseum.

hade inte heller hållit de anslutna förbunden underrättade om vad som gjordes i frågan eller i förväg diskuterat åtgärderna. Motsättningarna hade också partipolitiska förtecken eftersom delar av ledningen – bl.a. ordföranden – inom "Svenska Tullmannaförbundet" på den tiden sympatiserade med kommunisterna. Tullmannaförbundets styrelse i sin helhet hade en enhällig uppfattning i lönefrågan. Man godkände inte Centralorganisationens skötsel av ärendet och tyckte inte om statsmakternas inställning. Styrelsen hade samma mål men var oense om medlen. Där fanns det olika uppfattning mellan förbundsordföranden Ekdahl å ena sidan och majoriteten av styrelsen å den andra. I förbundstidningen "Laternen" startade en intensiv debatt. Till slut publicerade "Laternen" inte längre Ekdahls artiklar – förbundets ordförande fick alltså inte publicera sig i förbundets tidning! Detta ledde till att han vände sig till kommunisternas publikation "Ny Dag".

Till slut blev situationen ohållbar. En kongress sammankallades 1930 för att diskutera situationen. Då beslutades att den kommunistiska minoriteten skulle uteslutas ur styrelsen. En omröstning bland förbundets medlemmar genomfördes där det med knapp majoritet beslöts

att de skulle uteslutas. Beslutet ledde till att förbundet klövs i två delar. Det bildades en ny organisation med namnet "De Tullanställdas Samorganisation" (DTS). De två organisationerna kom att bekämpa varandra intensivt i sina båda tidningar. Även i dagspressen uppmärksammades konflikten med rubriker som "Knytnäve argument vid tullmannamöte" och "Tullmännens räfst- och rättarting pågår". I Stockholm och Göteborg, där tullmännen var delade i två läger, pågick striden dagligen vid personliga möten på tjänstelokalerna. Först på kongressen 1935 kunde förbundet enas igen. En försöningsprocess sattes igång. Men kongressen betonade samtidigt att förbundet i framtiden skulle följa en reformistisk politik. Vid årsskiftet 1935-36 lade DTS ned sin verksamhet. Den fackliga splittringen ledde till en tid av stillastående i tullmännens fackliga kamp, enligt Classons historik.

Vägen till Tull-Kust

I slutet av 1930-talet uppkom sedan en diskussion om förbundet borde ansluta sig till LO. Två gånger röstades förslaget ned. Slutligen enades kongressen om att förbundet istället skulle ansluta sig till det då nybildade TCO.

Från början omfattade förbundet

endast manliga tulltjänstemän. Men efter hand som flera kvinnliga befattningshavare anställdes i biträdesbefattningar blev det kvinnliga inslaget i tullverkets tjänstemannakår större. Då framstod det såsom en brist att organisationen inte omfattade också dessa arbetstagare. På 1945 års kongress beslöts om en förändring så att även kvinnliga befattningshavare kunde anslutas till organisationen. Inträdet i TCO underlättade förändringen. Där ingick nämligen de kvinnliga befattningshavarnas förening: "Sveriges Kvinnliga Tulltjänstemannaförening". År 1980 slogs sedan Svenska Tullmannaförbundet ihop med Sveriges Allmänna Tulltjänstemannaförbund och antog namnet Svenska Tulltjänstemannaförbundet. År 1991 togs så ordet "tjänsteman" bort ur förbundsnamnet. Förbundet fick då sitt nuvarande namn "Tull-Kust" och organisationen är nu en medlem i TAM-Arkiv. Men i dagens läge har ju förbundet kommit långt ifrån sina dramatiska år på 1930-talet...

Litteratur: Sigvard Classon: *Svenska Tullmannaförbundet historia 1899-1949*. Stockholm 1949.

Av Leif Jacobsson

fil.mag i socialantropologi och medarbetare i TAM-Arkiv

Tar vi ansvar för arbetet?

Är arbetstagarna kapabla att själva ta ansvar för sitt arbete? Den frågan ställer sig forskaren Lars Ivarsson.

Visst händer det att du då och då ägnar dig åt sådant som inte har med jobbet att göra trots att du är på jobbet? Kanske loggar du in på Facebook; svarar på ett privat mail; bokar en tid hos frisören eller bilbesiktningen; ser om det finns någon restresa kvar till Grekland; smiter iväg till kiosken eller till bankomaten... Du är inte ensam! Det visar sig att alla – såväl ”vanliga anställda” som chefer på alla nivåer – ägnar sig åt privata angelägenheter under arbetstid. Det visar sig också att vi gör allt det som vi har möjlighet att göra och som vi i något avseende anser vara angeläget. Kan vi komma senare till jobbet, smita iväg under arbetstid för något ärende eller gå hem tidigare så gör vi det. Det här är ju förskräckligt, eller?

Arbetsgivaren som köper arbetskraft är självfallet angelägen om att arbetstagaren utför de sysslor som arbetsgivaren vill och att de utförs på önskvärt sätt. Alltsedan början av 1900-talet har ledningar och management-vänliga forskare intresserat sig för sådant som vi gör på jobbet som vi inte förväntas göra. Från början handlade det främst om maskining, dvs. att de anställda medvetet håller inne en del av sin arbetskapacitet eller med andra ord latar sig, via olika typer av motståndshandlingar som t ex sabotage och stöld, till att i dagens arbetsliv inte ge uttryck för en företagsvänlig attityd. Allt det som ledningen inte vill att de anställda ska hålla på med fångas under begreppet ”organisatorisk

olydnad” som Jan CH Karlsson i boken *Den smidiga mellancheffen* (s.132) definierar på följande sätt: ”Allt som anställda gör, tänker och är som överordnade inte vill att de ska göra, tänka och vara”.

”Organisatorisk olydnad”

Vi kan tämligen omgående konstatera att det försiggår en hel del så kallad organisatorisk olydnad på våra arbetsplatser. Det här kan relateras till ett resonerande om relationen mellan arbetsgivare och arbetstagare. Oavsett eventuella skillnader i politisk ideologi kan det emellertid tveklöst konstateras att den anställde aldrig eller ytterst sällan får en lön som motsvarar värdet på arbetsin-

satsen. I detta sammanhang kan man ställa sig frågan om det är så att det är arbetsgivaren som gör den anställde en tjänst genom att erbjuda arbete eller om det snarare är den anställde som gör arbetsgivaren en tjänst genom att erbjuda arbetskraft.

Det är ytterst viktigt att komma ihåg att de privata angelägenheter (den organisatoriska olydnaden) som vi alla ägnar oss åt, inte medför att vi struntar i arbetet. Långt ifrån. För de allra flesta av oss går trots allt arbetet före det privata på jobbet. Och även om det försiggår en del organisatorisk olydnad så förekommer det också en del så kallat ”organisatoriskt medborgarskap”, vilket innefattar ageranden och beteenden som till

Förr i världen var rökpauser en mycket vanlig orsak till avbrott i arbetet. Foto: Björn Myrman. TAM-Arkiv.

Idag har Facebook blivit en orsak till avbrott i arbetet. Bilden är arrangerad.
Foto: Jim Löfgren.

och med går utöver formella arbetsbeskrivningar och ledningens uttalade krav; dvs. anställda gör mer för arbetsgivarens räkning än de kan förväntas göra. Det senare har dock inte intresserat ledning och företagsvänliga forskare i samma utsträckning eftersom det inte uppfattas vara något problem för arbetsgivaren; tvärtom!

Forskare har givetvis intresserat sig för hur stor del av arbetstiden vi "slösar bort". Siffrorna man kommer fram till varierar något studier emellan men det ligger på ungefärligen 10 procent. Är det mycket, lagom eller lite? Jämt fördelat under arbetsdagen motsvarar det sex minuter per timme. I sammanhanget kan man fundera över huruvida det per automatik är så att den som har ägnat sammanlagt 48 minuter av arbetsdagen åt att t ex surfa på internet är mindre produktiv än den som jobbat på i stadig takt. Förmodligen är det fullt möjligt att jobba ikapp alternativt jobba undan så att arbetet inte blir lidande. Dessutom har pedagogisk forskning visat att uppmärksamheten och koncentrationen minskar tämligen snabbt och att människor behöver regelbundna pauser för att bibehålla fokus. Utifrån sådan kunskap kan det mycket väl argumenteras för att en stunds avkoppling från arbetet faktiskt gynnar detsamma.

Det gamla bondesamhället

I det gamla bondesamhället existerade det ingen tydlig uppdelning mellan arbete och övrigt liv; man utförde helt enkelt den syssla som för tillfället var mest angelägen – oavsett om det handlade om sysslor för försörjningen (t ex mjölka kor eller ta hand om skörden) eller sådant som hade med privatlivet att göra (t ex tvätta kläder och laga mat). Uppdelningen mellan arbetstid och fritid kom först i och med industrisamhället. Det har historiskt funnits (och finns än i dag) en uppfattning om att människan är lat och en misstanke om att anställda inte arbetar tillräckligt hårt och effektivt, varpå en mängd olika övervaknings- och kontrollsystem (tekniska, byråkratiska, mänskliga) skapats. Häri ligger en tydlig motsättning mellan arbetare och ledning som inte främjar varken arbetsglädje eller lojalitet.

Den gränsdragning mellan arbete och övrigt liv (och även mellan arbetare och ledning) som etablerades i och med övergången från bondesamhälle till industrisamhälle – och som därtill medförde en förändrad syn på tid och rum – har på senare år blivit mer diffus. Framväxten av tjänstesamhälle/kunskapssamhälle/informationssamhälle där självförverkligande, karriäranspråk och företagsvänlig attityd blivit alltmer fram-

trädande har medfört att arbetet alltmer inkräktar på det övriga livet.

Vi ägnar oss inte bara åt privata angelägenheter på jobbet, utan gör också tvärtom – dvs. arbetar på vår privata tid. Det kan handla om konkreta arbetsuppgifter såsom att läraren rättar prov och forskaren färdigställer en forskningsansökan. För den enskilde arbetstagaren kan sådant medföra en rejäl skjuts i karriären. Men många vill bli framgångsrika både i sitt yrkesliv och i sitt privata familjeliv.

Det "gamla" tidsbaserade synsättet på "8-5-arbete" är djupt förankrat samtidigt som det "nya" resultatbaserade synsättet på arbete har vunnit mark. Det senare handlar om att slutresultatet (t ex att ro i hamn en stor affär eller producera en reklamfilm eller skriva en artikel om förhållandet mellan arbete och övrigt liv) är viktigare än tidsåtgången. I grund och botten handlar det om att göra ett bra jobb oavsett om det går snabbt eller tar längre tid. Vissa dagar kan vi med gott samvete gå hem redan på eftermiddagen, andra dagar behöver vi kanske arbeta vidare till långt in på kvällen för att nå samma resultat.

Ett hållbart arbetsliv med välmående anställda såväl som resultatrika företag och organisationer kan knappast åstadkommas genom ytterligare rationaliseringar, effektiviseringar och andra åtstramande åtgärder som utökad kontroll och övervakning. I och med viljan och ambitionen att göra bra ifrån sig både på arbetet och i privatlivet kan vi förmodligen utgå från att dagens yrkesverksamma är fullt kapabla till frihet under ansvar. Med autonomi i arbetet kommer sannolikt de flesta av oss på eget initiativ hantera våra åtaganden och angelägenheter på ett sätt som i det långa loppet är tillfredsställande för oss själva, vår familj och vår arbetsgivare.

Av Lars Ivarsson

Fil. Dr. Arbetsvetenskap
Karlstads universitet

Operationsassistenter jubilerar

Den 9 november 1963 fick nio operationsassistenter examen som Sveriges först utbildade medicinsk tekniska assistenter vid Akademiska sjukhuset i Uppsala. Deras examen fick stor uppmärksamhet i massmedia genom radio- och tv-intervjuer i dags- och kvällspress över hela landet.

Vad gjorde examen så unik och föranledde sådan uppståndelse?

De här var ett slags "försökskaniner" som första kull av en försöksutbildning som kommit till för att avlasta och i viss mån ersätta sjuksköterskor inom specialavdelningar på sjukhusen. Det var stor brist på utbildade sjuksköterskor då precis som nu.

Den 16 april 1959 gav inrikesministern, en av andra kammarens ledamöter, socialdemokraten och metallarbetaren Fridolf Thapper (sedermera talman) uppdraget att tillsammans med en grupp på fem personer se över möjligheterna att föra över en del av sjuksköterskans arbetsuppgifter till andra personalkategorier.

Under hösten 1961 presenterades så förslag till utbildning av teknisk personal så kallade tekniska sjukvårdsassistenter efter utländskt mönster, dessa skulle efter 2 års utbildning inte ersätta sjuksköterskorna men däremot överta vissa rutinbetonade arbetsuppgifter. De nya utbildningarna specialinriktades redan från starten. Uppfattningen var att de då kunde göras kortare för att snabbt komma ut på arbetsmarknaden.

Kursstart

Den 16 januari 1962 startade den första kursen för operationsassistenter vid Akademiska sjukhuset i Uppsala, och lite senare under året utbildningar för röntgen- och radioterapiassi-

Examensdagen. Från vänster Monica Angarth, Beatrice Nilsson, nr 4 Monica Eriksson (Thunegard) och längst till höger Maj-Britt Mellros (Witthusen). Foto: Sture Carlsson Uppsala-Bild. © Upplandsmuseet.

stenter vid flera yrkesskolor i landet.

Redan från början stod det klart att utbildningarna tillkommit i all hast och de ansvariga på utbildningsorterna visste inte riktigt vad assistenterna skulle arbeta med och vilken status de skulle ha.

Studenterna själva knorrade och protesterade mot innehållet i kursplanen inte minst att de skulle lära sig latin. Läke-medelslära var ett ämne som den första kullen fick tentera i efter examen, efter att ha protesterat hos Skolöverstyrelsen, läraren tyckte att timantalet var alldeles för kort och vägrade sätta betyg.

Mottagandet

Arbetsgivare ute i landet hälsade de nya assistenterna med glädje till sina respektive sjukhus, nu kunde de använda sina sjuksköterskor där de mest behövdes. Men läkarna och de blivande kollegorna var inte lika entusiastiska, de här var ju inte legitimerade och kunde ju inte arbeta som sjuksköterskor.

Så följde år av bitter kamp mellan framför allt operationssjuksköterskor och operationsassistenter, utbildningarna drevs parallellt, med fler sökande till operationsassistentutbildningen. Läkarna backade snart i sin kritik då

Återförening 50 år senare. Från vänster Monica Angarth Karlsson, Beatrice Nilsson, Monica Thunegard och Maj-Britt Witthusen.

det visade sig att assistenterna var "färdigutbildade" när de kom till arbetsplatsen, de hade trots allt fått en gedigen utbildning och de kunde sitt yrke. Assistenterna kom med tiden att både jämsställas med och ersätta sjuksköterskor.

Studenterna bildar förening

Ett upprop till samling kom våren 1963 från Solna Yrresskola. Assistenteleverna bildade en förening RROA (Röntgen- Radioterapi och Operationsassistenters styrelse) för att försöka tillvarata assistenternas intressen när det gällde lön, avtal och inte minst utbildning. Första uppgiften blev att protestera mot Landstingsförbundets löneplacering som var lägre än den för sjuksköterskor. Interimstyrelsens ordförande blev Monica Angarth.

Vid ett möte mellan Svensk Sjuksköterskeförening och RROA i januari 1964 kom frågan upp om inte assistenterna ville bilda en riksförening för att därefter tillsammans med SSF och Svensk Laboratörsförening bilda ett stort förbund Svenska Hälso- och Sjukvårdsförbundet under TCO eller SACO.

Den 15 augusti 1964 bildades officiellt Medicinsk-Tekniska Assistentföreningen (MAF) och i januari 1965 blev SHSTF ett faktum.

Medicinsk-Tekniska Assistentföreningen upphörde som förening den

11 december 1986 och medlemmarna fördes över till Svensk Sjuksköterskeförening (SSF). Under alla år från 1963 till 1986 var operationsassistenternas existens ständigt på agendan.

Operationsassistentfrågan

Operationsassistenterna önskade redan från början en förlängd utbildning (röntgen fick det 1968) med ämnen såsom administration och anestesi, dels för att bättre kunna agera på operationsavdelningen, dels för att kunna avancera till avdelningsföreståndare. Det dröjde till 1977 innan en förlängning kom till stånd. Den så kallade operationsassistentfrågan fick sin egentliga lösning först

efter 23 år, 1986, då samtliga assistentgrupper fick legitimation som sjuksköterskor inom respektive yrkesområde. Detta genom att regeringen givit med sig och den 26 februari detta år fattat beslut om att alla äldreutbildade assistenter skulle kunna ansöka om legitimation, och jämsställas med de nya högskoleutbildade sjuksköterskorna.

De jubilerande operations-assistenterna

De har arbetat långt över sin pensionsålder inom sitt yrke. Trots alla bekymmer från början var de eniga om att de fått en bra utbildning och att de fått uppskattning på arbetsplatserna, trots att utbildningen kallats både "nödmynt" och "en parentes inom svensk sjukvård".

Idag när det återigen råder brist på specialutbildad personal föreslog de alla att man borde satsa på en liknande utbildning.

Vidare studier

MAF – Medicinsk-tekniska Assistentföreningen 1963 – 1986, Minnesbok över föreningen, Solna 1986.

SHSTF – 25 dramatiska år av Birgitta Bygren och Vårdförbundet SHSTF, 1995.

Av Kristina Wennerlund Eriksson

Operationsassistent och legitimerad sjuksköterska

Framsida på informationsbroschyr.

Kerstin Hesselgren var en av förgrundsgestalterna i den svenska kvinnorörelsen, landets första kvinnliga riksdagsledamot och en av de tidiga kvinnliga representanterna i Nationernas Förbund. Hon har anknytning till två arkiv i TAM-Arkivs samlingar; Hushållslärarnas Riksförening och Föreningen Social Omsorg.

Spåren efter Kerstin den första

Kerstin Hesselgren, eller "Kerstin den första" som hon också kallades, var ordförande för Svenska Skolkökslärarinnors Förening som så småningom kom att kallas Hushållslärarnas Riksförening. Hon var också en av initiativtagarna till bildandet av Svenska Fattigvårdsförbundet som gav kurser inom fattig- och äldreomsorg. Eleverna som gick utbildningarna bildade en elevförening, Svenska Fattigvårds- och Barnvårdsförbundets Elevförening, som var föregångaren till Föreningen Social Omsorg.

Föreningarna grundas under tidigt 1900-tal och i TAM:s samlingar finns handlingar från starten fram till våra dagar. Materialet från de båda föreningarna ger oss, genom sitt spännande innehåll och fina kontinuitet, en historisk återblick av tidiga organisationssträvanden och professionalisering inom kvinnodominerade yrken.

Verksamhet och gärning genom arkivmaterial

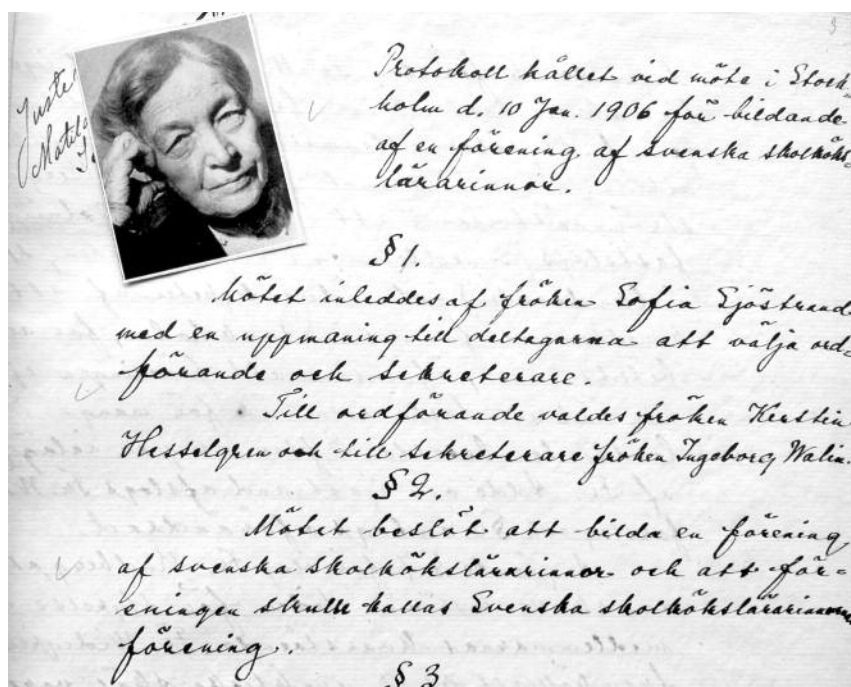
I samlingarna från Hushållslärarnas Riksförening möter vi Kerstin Hesselgrens namn i det första protokollet från föreningens grundande i januari 1906 där hon står som ordförande för föreningen. Syftet med bildandet var att "främja skolköksundervisningens inpassning och ställning i folkskolan" och att ta tillvara lärarnas ekonomiska och rättsliga ställning,

frågor som låg nära ordförandens intresseområden.

Kerstin Hesselgren var själv en av de första att som 26-åring utexamineras som hushållslärare från Högre Lärarinneseminarier i Stockholm 1896 och skulle senare som landets första skolköksinspektris, en titel hon själv skapat, kunna fördjupa sitt engagemang för hushållslärarnas betydelse i samhället. Folkhälsa och näringslära var viktiga samhälleliga frågor enligt Hesselgren som hon lyfte fram både nationellt och internationellt. Dräpligt nog beskriver

Hesselgren tiden vid seminariet som att hon förundrades över att lärarinnorna lyckades stimulera och väcka hennes intresse för dessa frågor "trots min ovilja mot matlagning".

I de tidiga års- och revisionsberättelser framgår det rika kursutbudet som föreningen bistod sina medlemmar med. Kurser gavs i mjölkhushållning, "kokkärlens historia", svamplära och konservering, där resultaten blev föremål för en utställning vid kursavslut. Stipendier delades ut och föreningen verkade för att en särskild "platsanskaffningsbyrå" skulle skapas.

Kerstin Hesselgren och protokoll från bildandet av Svenska Skolkökslärarinnornas Förening. Foto: TAM-Arkiv.

Internationella fackföreningsarkiv

TAM-Arkiv följer vad som händer inom andra institutioner som har arbetets historia och fackföreningsarkiv som sin huvudsakliga uppgift. International Association of Labour History Institutions (IALHI) är en sådan institution, som sammansluter arkiv, bibliotek, dokumentationscenter, musei- och forskningsinstitutioner från hela världen som är specialiserade på arbetets historia. IALHI håller årliga konferenser och i år hölls konferensen i den ungerska huvudstaden Budapest. Årets evenemang handlade mycket om arbetets betydelse och huvudtalare var den berömde professorn i historia, tysken Jurgen Kocka. Han är känd för sin banbrytande forskning om tjänstemännens betydelse och deras roll i samhället i såväl Tyskland som USA. Han har exempelvis författat boken "White Collar Workers in America 1890-1940, A Social-Political History in International Perspective".

Se vidare om konferensen under:
www.osaarchivum.org/press-room/events/IALHI-conferens.

Ett arkiv i Ungern

I Goldberger House i Budapest finns OSA Archivum (OSA) ett av de största internationella arkiven som lyfter fram brott mot de mänskliga rättigheterna i modern tid. OSA är en undervisande, forskande och kulturell institution som vill presentera sitt material på innovativa sätt. Arkivet rymmer stora mängder av skriftliga dokument, böcker, tidsskrifter, fotografier och andra källor till kunskap.

Arkivet verkar för ökad transparens kring arkivmaterial (dokumenten ligger under ett dubbelglasat tak för att symbolisera detta). Det är en öppen institution där vem som helst över 16 år kan bedriva forskning utan krav på rekommendationsbrev från någon forskningsinstitution. I sina ansträngningar att hitta nya sätt att nå ut till allmänheten anordnar institutionen bl.a. utställningar, konstprojekt och årliga dokumentära filmfestivaler. OSA Archivum menar att arkivens och arkivariernas roll bör vara att tillgängliggöra information – inte att bevaka hemligheter.

Vägen till det digitala arkivet – seminarium den 7–8 oktober

TAM-Arkiv deltog under två dagar i oktober i ett seminarium med rubriken "Vägen till det digitala arkivet". Seminariedagarna anordnades av Svensk förening för informationsspecialister (SFIS), Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB) och Centrum för Näringslivshistoria. Tanken var att seminariet skulle fungera som en workshop, där åhörare och föreläsare delade erfarenheter och diskuterade med varandra när det gäller frågor om det digitala arkivet och hur man rustar sig för att ta emot digitala leveranser. Maria Jonsson, arkivarie på TAM-Arkiv, deltog som föreläsare. Hon presenterade hur TAM-Arkiv under 2013 har samarbetat med Sveriges Ingenjörer och informationskonsulterna Ways i ett projekt kring digital dokumenthantering. Andra ämnen som avhandlades under dagarna var e-arkiv, e-plikt, länkad öppen data mellan kulturarvsinstitutioner, flödeshantering vid digitala leveranser, samt tillhandahållande och digitalisering av kulturarvet. Riksarkivet, Digisam, Göteborgs universitet, Kungliga biblioteket och Riksantikvarieämbetet, var några av de organisationer som deltog i seminariet.

God Jul & Gott Nytt År önskar TAM-Arkiv

TAM-Arkiv

Post- och besöksadress: Grindstuvägen 48-50. 167 33 Bromma

Telefon växel: 08-54 54 15 60. Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7